

СИМВОЛІЧНИЙ КОД ЛІРИКИ ІРИНИ КАЛИНЕЦЬ: ТЕКСТ І КОНТЕКСТ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 1(49)

УДК 821.161.2-1.09

DOI:10.24144/2663-6840/2023.1(49).103–111.

Райбедюк Г. Символічний код лірики Ірини Калинець: текст і контекст; кількість бібліографічних джерел – 33; мова – українська.

Анотація. У статті аналізуємо інтегральні й типодиференційні характеристики творчого самовираження Ірини Калинець у межах індивідуальної естетики й у контексті поезії чільних репрезентантів літературного дисидентства періоду 1960–80-х рр. Досліджуємо детермінованість її лірики ідеями екзистенціалізму, конкретизуємо узалеженість художньої системи від етики буття дисидентів і біографічних реалій. З'ясуємо, що багаторівневість сенсів художнього простору таборової лірики значною мірою закодована у символічній канві їхніх віршів. Вихідною основою інтерпретації обираємо авторський текст Ірини Калинець, посередництвом якого досліджуємо символічні коди її художнього мислення. Виявляємо контекстуально-варіативні моделі символіки, наскрізної в ліричному наративі поетки. Основну увагу зосереджуємо на характеристичні семантичного спектру доміантного в її художньому світі символічного образу каменю, інспірованого незламністю дисидентської позиції щодо тоталітарного режиму. Досліджуємо функціональність та естетичну доцільність образів і мотивів «камінного» спектру для утвердження іманентного для інтенційного світу дисидентів пафосу стоїцизму. Доводимо, що у віршах поетки образ каменю функціонує у типологічному річизі дисидентської лірики в його амбівалентному значенні – від символу універсальності до ознак деструктивності абсурдного світу. У результаті дослідження висновкуємо, що символічний код авторського повідомлення у художньому дискурсі Ірини Калинець оприявнюється водночас кількома образними структурами (асоціаціями, ремінісценціями) та синтезує загальноживане змістове навантаження символу із семантикою біблійної та національно-культурної символіки різної етіології.

Ключові слова: Ірина Калинець, поети-дисиденти, ліричний наратив, образ-символ, камінь, асоціативне поле, семантика, доміаннта, екзистенціалізм.

Постановка проблеми. Ірина Калинець (1940–2012) належить до когорти шістдесятників-нонконформістів, котрі в період «українського безчасся» (І. Дзюба) 1960–80-х рр. протиставили внутрішню свободу задушливій атмосфері тоталітаризму, духовну опозицію – літературі толерованого офіційною владою соцреалізмівського канону. Це були яскраві творчі особистості, котрі взяли на себе лідерство в опозиційних щодо режиму акціях. Наріжачись на смертельну небезпеку, вони словом і чином явили приклад рідкісного подвижництва та стоїцизму в боротьбі за особисту й національну гідність, за право українського народу робити самостійний вибір щодо усіх сфер національного буття. Йдеться про біографічно й літературно засвідчену узгодженість «власного життя із сповідуваним ідеалом, а зрештою і про ту ціну, якою оплачено досягнуту чи недосягнуту узгодженість» [Соловей 1998, с. 263]. Усвідомлена жертвовність в ім'я високої мети визначила не тільки етику буття, але й наскрізні доглибні сенси й тематичні доміаннти поезії чільних репрезентантів вільнолюбного покоління, котрим судилось стати «в'язнями сумління», лицарями ГУЛАГу. У цьому пантеоні достойників імена таких поетів-дисидентів: Василь Стус, Іван Світличний, Ігор та Ірина Калинці, Микола Руденко, Тарас Мельничук, Степан Сапеляк, Іван Сокульський, Олекса Різників, Юрій Литвин та ін.

Більшість із дисидентських віршів народилась у «малій зоні» – за ґратами й колючими дротами. Ці твори піддавались «прорідженню» від «крамоли» кровожерною радянською цензурою та «провію-

ванню» крізь густе ідеологічне сито. Мабуть, саме з цієї причини наративні моделі самооб'єктивації авторського «Я» в поетичному тексті кожного з репрезентантів дисидентської генерації здебільшого вибудовувались на вторинних, похідних, переносних значеннях, в яких прочитується взорування на вічні істини, національні вартощі й біографічна проєкція на текст. Тож активне використання поетами-в'язнями розмаїтого спектру символіки – факт очевидний і сподіваний з огляду на внутрішні й зовнішні чинники їхньої життєтворчості. Імплицитна сфера тексту кожного з них, попри індивідуально-авторський модус оприявнення, переважно будувалась за зразком герменевтичного дискурсу, в якому сюжетотвірну функцію найчастіше виконували алегорії та символи. Прихована (підтекстова) форма викладу в символічних образах давала їм змогу художньо актуалізувати багаторівневі сенси буття поза межами соцреалізмівського канону, з яким вони вступили у відкриту полеміку й боротьбу.

Сповідуючи вільнолюбні націєцентричні ідеали в житті й у творчості, «без вагання прийняла присуд дисидентської долі» львівська шістдесятниця Ірина Калинець, ставши за словами М. Мариновича, «символом громадянської стійкості й бійцівської мужності <...> Вона була в числі перших, коли йшлося про обстоювання людської гідності й національних та релігійних прав» [Маринович]. Слово поетки, народжене в горнілі боротьби, функціонує в загальному річизі «невольничої музи» (Ігор Калинець). Водночас її віршовий доробок оприявнює в українському духовному просторі індивідуально

актуалізоване мистецьке явище високого естетичного гатунку, котре потребує сьогодні фахового осягнення й належного наукового поцінування.

Аналіз досліджень. Уходження багатогранної спадщини Ірини Калинець (художньої, науково-публіцистичної, епістолярної) у науковий дискурс української гуманітаристики розпочалось відносно недавно. Ім'я письменниці тривалий час згадувалось у загальних оглядах літературного процесу другої половини ХХ століття здебільшого в контексті історії руху опору та правозахисної діяльності дисидентів (праці Ю. Зайцева, Г. Касьянова, М. Мариновича, О. Рарицького, Л. Сеника та ін.). Тим часом її художній доробок є не лише важливим чинником (ре-)конструкції правдивої біографії багатолітньої бранки комуністично-московитських політичних таборів, а варте дослідницької уваги як явище естетичного гатунку. Проте Ірина Калинець своєю активною «суспільно-політичною, науковою й культуророзбудовною діяльністю як поетку саму себе наче заслоняла. Про її поезію <...> певною мірою таки із цих причин, пишуть значно менше» [Салига 2012, с. 219].

У небагатому на сьогодні «літературознавчому досьє» (М. Осадчий) на її художню творчість виокремлюються публікації М. Ільницького, Т. Салиги, П. Шкраб'юка. Заявлений у статті ракурс аналізу віршового доробку мисткині лише побіжно розглядається в працях названих і деяких інших авторів. Так, М. Ільницький, відзначаючи спорідненість поезії Ірини Калинець із лірикою В. Стуса, говорить про «цілковиту суверенність і самостійність» її індивідуально голосу й у цьому контексті виокремлює концептуальний, характерний саме для її творчого самовираження, символічний образ полину, що «охоплює широкий спектр семантичних значень, алюзій, асоціацій» [Ільницький 2016, с. 237]. Т. Салига вирізняє в драматичних тональностях віршів дисидентки культ соллярної символіки. У її художньому світі, як підкреслює дослідник, «крім драм, трагедій, войовничих осудів і заперечень зла, – багато сонця. Він [світ. – Г. Р.] осяяний його промінням, життєдайною ласкою» [Салига 2012, с. 225]. Б. Дячишин, аналізуючи книгу «Шлюб із полином» Ірини Калинець, детально спинається на характеристики образів сльози й дороги, котрі, за його спостереженнями, суттєво збагачують «силове поле» й «символічне ложе» творчого доробку поетки, увиразнюють думки, «омиті сльозою боротьби <...> сльозою пам'яті» [Дячишин 2018, с. 13]. М. Осадчий вважає її присвяти друзям-побратимам «віршами-символами, що уособлюють миті життя, які стануть віхою на шляху боротьби за кращу долю, за національне звільнення України...» [Осадчий 2012, с. 10].

Окремі складники символічного коду ліричного нарративу поетки охарактеризовано в деяких наших публікаціях. Так, у статті «Духовний простір лірики Ірини Калинець» проаналізовано ідейно-естетичні функції в її художній системі символічних образів хліба й меча, а також широкого й розмаїтого спектру біблійної символіки [Райбедюк Духовний простір 2022, с. 92–100]. У спеціальному дослідженні предмет розгляду визначили національно-

культурна семантика флористичної символіки та індивідуальні шляхи її трансформації в авторський текст поетки [Райбедюк 2022, с. 208–211]. У статті «Невільнича лірика Ірини Калинець: текст і біографічний претекст» принагідно згадується символічний образ свічки (свічника) як сутнісного знака утвердження поеткою «ідеї вічності, єдності з рідною землею, з “промінчиком неба України” з Усєвишнім» [Райбедюк 2021, с. 82].

Представлений аналіз публікацій свідчить про наявність напрацювань в означеній царині. Однак «сміслові потенції» (Ю. Лотман) символічного коду лірики Ірини Калинець вимагають глибшого наукового занурення в асоціативне поле домінантної символічної образності, а також дослідження формальних ресурсів її текстуалізації. Саме цим зумовлена *актуальність* запропонованого напрямку студіювання віршового набутку мисткині.

Мета статті – висвітлити особливості поетики Ірини Калинець в аспекті визначального для неї символічного коду. З-посеред дослідницьких завдань виокремлюємо такі: охарактеризувати семантичний спектр домінантного в художньому світі мисткині символічного образу каменя, з'ясувати джерела його структурування та амбівалентної природи, встановити екзистенційне наповнення в межах суб'єктивного досвіду та дисидентського контексту; дослідити функціональність і художню доцільність наскрізних мотивів «камінного» спектру щодо утвердження стрижневої в авторській картині світу Ірини Калинець ідеї стоїцизму; виявити в ліричному нарративі поетки індивідуальні та контекстуально-варіативні моделі символіки й обґрунтувати напрями подальших інтерпретаційних стратегій.

Методи та методика дослідження. Специфіка предмета дослідження зумовила комплексний підхід до його вивчення. Методологічну основу статті визначили елементи різних методів – і загальнонаукових, і літературознавчих (міфологічного, біографічного, філологічного, історико-типологічного). Визначальними в аналізі творчого доробку поетки стали ресурси архетипної критики та національно-екзистенційної методологічної інтерпретації окремого художнього тексту й літературно-мистецьких явищ назагал.

Виклад основного матеріалу. Основний пласт поетичного доробку Ірини Калинець уміщений в 1-му томі восьмикнижжя її спадщини, оприлюдненого львівським видавництвом «СПОЛОМ» (2012–2015 рр.), підготовленого й ретельно впорядкованого її чоловіком – відомим поетом-дисидентом Ігорем Калинцем. Добірку віршів із символічною назвою «Шлюб із полином» склали тексти, вибрані з таких збірок: «Лісовий Никифор» (1965); «Оранта» (1969–1970); «Дорога вигнання» (1968–1971); «Крізь камінь» (1972–1975); «Остання з плакальниць» (1974–1979); «Тирсою в полі» (1973–1979). Це переважно твори, написані в період переслідувань українських вільнодумців у другій половині 1960-х років та арешту й ув'язнення самої Ірини Калинець (1972–1981). Після звільнення із таборів

вона фактично не поверталась до поетичної творчості, за окремими винятками («Епілог. Благословення», 1996 р.; «Пісня Мойсея», 2009 р.). Глибинні смисли її віршів увиразнює художня проза (оповідання й роман «Вбивство 1000-літньої давності»), ґрунтовні наукові розвідки та різножанрова документалістика легальної пори.

Невільнична лірика Ірини Калинець, як і «задротівна» творчість інших в'язнів сумління, оприявила «підсумок багатьох гірких роздумів, присмак дисидентського і табірної досвіду» [Дзюба 1999, с. 4]. Проте її поетичні рефлексії не варто сприймати лише як художньо осмислену біографічну проєкцію на текст, створений в умовах «малої зони». М. Шкандрій, міркуючи про інтенційний світ В. Стуса, з цього приводу писав: «Зона ГУЛАГу – це просто обмежений варіант набагато ширшої зони, що охоплює весь Радянський Союз, а поза ним – увесь людський досвід <...> це, зрештою, екзистенційна, міфічна “зона” поневолення, в якій усі індивіди прагнуть саморозкриття і праці, щоб наповнити існування своїми справжніми Я» [Шкандрій 2004, с. 391]. Багаторівневість сенсів художнього простору таборової лірики дисидентів значною мірою закодована у символічній канві їхніх віршів. У цьому плані поезія Ірини Калинець привертає увагу розмаїттям контекстуально-варіативних моделей трансформації символічного коду різних горизонтів сприйняття та оприявлення: фольклорно-міфологічного, національного, літературно-мистецького, історіософського, біблійного, індивідуально-особистісного тощо.

В авторитетних наукових джерелах символіка трактується як «своєрідний виразник вищих іпостасей людського Духу, магічний ключ, що відкриває ворота у Вічний Світ Доброї Істини» [Словник 1997]. У своїй системності й оригінальності її репрезентативна присутність в авторському тексті Ірини Калинець, як і в будь-якому текстуальному континуумі назагал, «свідчить про наявність глибших функціональних зв'язків й глибшої асоціативної вертикалі, що встановлюється на рівні структурної діади символ (як текст) – семантичне/сенсотворче оточення (як контекст)» [Дуркалевич 2005, с. 52]. Наскрізні образи-символи різної генези, інваріантного підґрунтя, асоціативних розгалужень і смислових валентностей структурують одну зі стрижневих іманентних ознак ліричного нарративу поетки. У художній палітрі її текстів широкого семантичного спектру набувають образи, що символізують у різних мікросюжетах локуси культуропростору та природного ландшафту України, релігійних вірувань і звичаїв, побуту й обрядових ритуалів, національних ідеалів і постатей української історії. Ірина Калинець використовує багаті ресурси символіки для утвердження джерел духовності народу, йдучи за традиціями української літератури, в якій символ зазвичай «набуває значення не тропа, а універсальної категорії пізнання духовності» [Літературознавча енциклопедія 2007, с. 390]: «На дні мого життя цілюща криниця, / Нема їй дна – струмить світло синє...» [Осадчий 2012, с. 7].

Образна система вибудовується поеткою на характерних для символу вторинних (похідних), переносних значеннях, а також тих, котрі набувають полісемії на підставі відповідників її життєтексту (нерідко впізнаванного) та сповідуваної усіма дисидентами філософії екзистенціалізму як основи етики буття. У такий спосіб символ текстуалізується в її ліричному наративі як синтетична реальність, здобуваючись на статус «зашифрованого семіотичного простору, розшифрування-розкодування якого дозволяє глибше збагнути специфіку функціонування усієї екзистенційної ситуації, знаком якої він (символ) й виступає» [Дуркалевич 2005, с. 53]. У цьому сенсі особливий інтерес із погляду художньої довершеності й поліасоціативності становить наскрізний у ліриці Ірини Калинець символічний образ *каменю*, що функціонує у типологічному річизі дисидентської поезії в його амбівалентному значенні – «від символу вічності, статичності, надійності, універсальності, творчого розбудовування до ознак деструктивності навколишнього світу, агресивності, перешкоди» [Віват 2012, с. 76].

Образ каменю є вельми частотним репрезентантом символічного плану лірики кожного з дисидентів і в смисловій семантичній варіативності відіграє концептуальну роль у структуруванні авторської картини світу. Художня символіка цього образу розгортається в просторі дисидентського тексту в універсальному семантичному ореолі як «символ буття», «міць і гармонійне примирення із самим собою; символ єдності і сили» [Словник 1997], оприявнюючи, водночас, індивідуальні моделі символічного коду. Лексема «камінь» входить до назв збірок поетів-в'язнів («Крізь камінь» Ірини Калинець; «З гіркотою в камені» С. Сапеляка; «Владар каменю» І. Сокульського), а також окремих творів (Ігор Калинець: «Камінь», «Кам'яний вітряк»; Ірина Калинець: «Балада про камінь», «На камені камінь», «Камінь що скрес», «До каменю – сторожа», «Між три камені чорні»; Т. Мельничук: «Камінь до каменя тулиться...», «І камінь дихає...», «Піднімаю каміння...», «На камені часто...», «Тяжко каменеві...», «Камінь на душі»; С. Сапеляк: «Елегійна балада трьох каменів»; І. Сокульський: «Мій каменю, сльозо моя, що впала...», «Чи бачив ти, як плаче камінь?..», «Каменю – з каменю!..», «Вода захавалась у камінь», «У цьому камені – мої усі віки...»; В. Стус: «Ця мить – як тріщина у камені...»). Лексема «камінь» та її інваріанти є не тільки частотною й високоінформативною одиницею поетичного словника дисидентів. Цей концепт формує образний світ їхньої лірики, окреслює стабільний мікрокосм, передає емоційно-психологічну й духовну атмосферу буття, співвіднесеність із пошуками віри, шляхів долання непоборних меж, урешті – наповнення внутрішнього світу новою метою, новим смислом. В умовах «вертикальної труни» за найміцніше духовне опертя в'язні сумління обрали образ каменю як символ міцності й непереборності, як «один із першоелементів світу (поряд із землею, водою, вогнем, повітрям)» [Войтович 2005, с. 218]. В. Стус ще в ранній творчості, зокрема в циклі «Забуттям»

(збірка «Зимові дерева»), образно сформулював імператив, що мобілізує, залучивши універсальне значення саме цього символу: *«Кам'яній. Кам'яній. Кам'яній. / Тільки твердь знає самозбереження»* [Стус 1994, с. 55].

Крізь увесь художній простір лірики в'язнів сумління наскрізно проходить тема протистояння поліційному режиму тоталітарної влади. Усвідомлена офіра в цій боротьбі сприймалась ними «не як нещастя, удар долі, а навпаки, як дарунок долі, богопомазаництво, як хрест, узятий на себе свідомо і добровільно понесений кривавою, але радісною дорогою на Голгофу» [Льницький 2016, с. 237]. Це було покоління незламних українських «сізіфів», котрі в часи новітньої інквізиції, як пише у вірші «На само-смерть поета» одеський дисидент О. Різників, *«руками збитими, думками <...> котять Камінь на Парнас»* [Різниченко 1993, с. 37]. Т. Мельничук назвав українських борців за свободу неофітами й окреслив їхній «пекельний шлях через тюрму» (М. Руденко), вдаючись до інтертекстуального прийому перенесення у власний текст реалій євангельського першоджерела. Жорстоке й безпідставне «ославлення» дисидентів можновладцями, кадебістські знущання й присікування з боку радянської цензури асоціюються в поетовій уяві із побиттям пророків Месії камінням – ремінісценція з відомого біблійного сюжету: *«Неофіти ідуть, / Кам'яна їхня путь, / Кам'яна, бо їх бито камінням ... / Світ тремтить, наче ртуть: / Неофіти ідуть! / Ідуть і несуть, / Наче рану Христову – / Вкраїну»* [Мельничук 2003, с. 50]. «Колимськими Сізіфами» нарік своїх побратимів автор збірки «З гіркотою в камені» С. Сапеляк, рефлексуючи їхню (й особисту) в'язничну долю як метафору життя *«з каменем на шії»* й смерті *«з каменем на серці»* [Сапеляк 1991, с. 23]. Естетично доцільно вжити поетом фольклорні маркери символізують душевні муки одержимих і самовідданих борців, подібних до «каменярів» І. Франка. Із символікою каменю асоціює своє «смертеіснування» й «життєсмерть» і В. Стус: *«А дорога – ота спадна – / втята, / обірвався – летів-летів – / бився / об каміння, об валуни / чорні...»* [Стус 1990, с. 163]. За подібним асоціативним принципом формують метафору страдницького шляху й інші дисиденти, використовуючи подробиці особистого тюремного досвіду й, водночас, виражаючи через наскрізну символіку універсальне, метафізичне чуття світу (Ю. Литвин: *«А чи то доля, чи нечиста сила / Взяла і повела мене на гори / По гострих та слизьких, мов скло, каміннях...»* [Литвин, с. 59]; І. Сокульський: *«... Я владар каменю. / Ось тут – моя тривога, / мій перший день... / Нема доріг! / Молитвою до Бога – / Дніпро іде»* [Сокульський 2010, с. 15]).

У цитованих рядках, як, власне, й у всьому життєтексті в'язнів сумління, рельєфно прочитується «камінність» борців за волю, апологетизована Лесею Українкою в її відомих ліричних саморефлексіях (*«Я на гору круту крем'яную / буду камінь важкий підіймать...»*) [Українка Леся, с. 16]). Подібно до інших лицарів ГУЛАГу, духовну крицю від великої Лесі успадкувала й Ірина Калинець, засво-

ївши як «місію життєвого подвигу: “Я вийду сама проти бурі і стану поміряем сили”». Це не пафос із українськими сльозами. Це живе відлуння голосу української Кассандри у новій добі» [Салига 2016, с. 250]. Невільниче буття сприймалось поеткою на рівні екзистенційного усвідомлення добровільної жертви, відчуття своєї місії. Їй органічно близький Стусів «духовний імунітет» (Т. Салига) проти страху перед очевидно загрозливим фізичним небуттям (*«Як добре те, що смерті не боюся я»*) [Стус 1990, с. 133]). Подібно до Стусового стоїчного імперативу вона творить власний «варіант панорами нездоланного Танатосу» [Салига 2012, с. 226].

Непоборне прагнення до свободи, загострене почуття високої патріотичної відповідальності, усвідомлення свого покликання «стояти на чатах» (Р. Корогодський), офірне прийняття посланництва як духовного служіння ідеї закованого у назві збірки Ірини Калинець *«Крізь камінь»* [Калинець 2012, т. 1, с. 90–108]. До цієї збірки увійшли вірші, написані впродовж 1972–1975 рр., тобто у найвищий пік репресій щодо інакодумців. Відтак її можна вважати наскрізним символом боротьби, апологетизації пафосу стоїцизму як доміанти поетики й рефлексивної констатації особистого прямиостояння авторки. В умовах «биття й буття на літературнім вулкані» (М. Коцюбинська) *«крізь камінну плиту серць»* і *«мертвіші каменю душі сучасників»* слово і чин «одержимої духом непокори» (Л. Сенік) дисидентки пробиває камінну дорогу духовним імперативам «розуму і серця: стояти, боротися за правду, національну самобутність народу, його мову і культуру, за благовісну мудрість і красу християнської моралі, за рідну церкву, за добробут Людини усіх соціальних і суспільних рівнів та її чеснотодіяння. Усе це скристалізоване і поєднане між собою у не вигадану, а в іманентну буттєвісну гармонію стає світоглядом “життя” Ірини Калинець» [Салига 2010]. Метафоричний вимір художньої символіки протистояння світу, що «дихав» смертельною небезпекою, характеризує «Баладу про камінь». Закладене у назву жанрове означення налаштовує на драматичний зміст і героїчний пафос твору. Ліричний персонаж безіменний. Використання замість імені займенника є засобом узагальнення, підсилення виражальних можливостей тексту. Усупереч заборонам «він» обирає власну «дорогу самотності» (окремішності): *«Казали ж не ставити хату, де великий камінь <...> / А він і не слухав, / клав світлицю / просто до світу обличчям...»* [Калинець 2012, т. 1, с. 44].

З огляду на табірну біографію дисидентів, яких, за словами В. Стуса, *«поріднили мури, як статут»* [Стус 1990, с. 102], символічного значення у їхній творчості набувають пов'язані з каменем деталі в'язничного буття. Г. Віват у контексті аналізу означеного ракурсу поетики Ігоря Калинця з цього приводу слушно зауважує, що у текстурі його художнього світу «кам'яна перешкода оприявнюється в образі стіни чи високого тюремного муру» [Віват 2012, с. 78], «кам'яного чорноброду» (Ігор Калинець). У більшості випадків це образи негативної семантики, що, оприявнюючи біографічну про-

екцію на текст, підсилюють у дисидентській ліриці мотиви невільництва, увиразнюють трагічний екзистенційний стан безвиході поета-в'язня: «*глухо поглинають мури / людей і що дивно відлуння / з якого боку не заходь / камінь мовчить а де ліс*» [Калинець 2004, с. 351]. Символічний вимір тексту поглиблює образ лісу як символу життя й розквіту, що у в'язничній поезії виступає антитезою до смислового наповнення образу каменю як перешкоди. І. Світличний у сонеті «Вечірня містерія» у стилі барокової макабричної поезії відтворює екзистенційний стан ворожості світу щодо політв'язня радянських таборів, розширюючи просторову перспективу зображення від локального місця до універсального хронотопу: «*А поміж нами ліг облогом / Забутий сферами і Богом / Облуплений тюремний мур*» [Світличний 1990, с. 26]. С. Сапеляк із метою передачі «агонії терпіння» і «скам'янілих тернів» душевного стану активно використовує риторичні фігури, що підсилюють емоційність поетичного самовираження: «*Куди? Куди ми? Де свята дорога? / Тюремний вал, і тіні України...*» [Сапеляк 1991, с. 55]. Гостре відчуття абсурдності світу й екзистенційне переживання межової ситуації передає у метафізичному вимірі В. Стус: «*Між світом і душею виріс мур*» [Стус 1990, с. 182].

Лірична героїня Ірини Калинець переживає подібний екзистенційний стан відторгненості від тривіального життя, гостро відчуває закинєність у чужі світи, де «*стелить / незнані зорі небо чужини*» [Калинець 2012, т. 1, с. 121], а «*Батьківщина так далеко / як вік, як мить...*» [Калинець 2012, т. 1, с. 105]. Душевне сум'яття й, водночас, намагання протистояти насильству виформовують амбівалентний змістовий антураж тексту на рівні і номінальної лексики, й наскрізної символіки: «*... бо вже сама камінним ідолом стою / серед тривоги, / пуста на слово й на любов пуста, / а з серця проситим проклін / останнім пагінем євшану*» [Калинець 2012, т. 1, с. 58]. Невідворотна підлеглість в'язничним обставинам, страдницьке заложництво дисидентів, як писала про В. Стуса М. Коцюбинська, породжували «настровеї реалії, спонтанні реакції, дозрівання – емоційне, світоглядне, мистецьке, будування себе, “кам'яніння”» [Коцюбинська 2004, с. 144].

Поети-в'язні уводять образ каменю та його семантичні інваріанти до метафоричних структур, що символізують апокаліптичну візію України («*І со бором дзвінком Україна / написалась на мурах тюрем*» [Стус 1990, с. 161]). Поруйнована горизонталь національного (рідний край як «п'ятьма кам'яна») та особистого світу («камінь на душі») нерідко асоціюється з кінцесвіттям, як приміром, у вірші «Пієта» Ірини Калинець: «*Якби заграти в сто октав / безумний реквієм моїй планеті. / Щоб, наче камінь з праці, / як стріла. / Як тиша слова й блискавиць метання, / її усю тривога потрясла / і осягнула єдністю конання*» [Калинець 2012, т. 1, с. 24]. У цій поезії вияскравлюється характерна для ідіостило авторки особливість – здатність оригінально трансформувати у власні тексти біблійні сюжети й жанри та християнські символи. У цитованому вище тек-

сті вона художньо переосмислює релігійний зміст «Пієти» – відомої середньовічної іконографії, на якій відображено оплакування Христа Святою Дівою Марією. Атмосферу багатьох невільничих віршів дисидентів виповнює апокаліптичний дух, передчуття метафізичної безвиході (Т. Мельничук: «*Нема мого коріння в цій темниці: / На камені коріння не росте!*» [Мельничук 2003, с. 60]; С. Сапеляк: «*...цей сполох, що губиться / у камінні / сіро / позаду мене / і попереду мене / зникає день / і зникає ніч*» [Сапеляк 1991, с. 86]). Панорама Руїни України у світовому масштабі тематично домінує в поетичних рефлексіях дисидентів синхронно з руїною людської душі, обумовленою конкретною життєвою долею, пов'язаною з намаганням доглибно осягнути (й відтворити) катастрофізм буття та віднайти відповіді на його виклики. Ірина Калинець у циклі «Коси» створює образ країни, «де покора / порохом столітнім себе покрила», де «на каміні камінь / оплетений їдучими язиками» і де «на скам'янілім хресті / покриті мохом зневіри» слова Сина Божого [Калинець 2012, т. 1, с. 68].

Проте було б помилкою вважати розв'язання конфлікту людини й світу дисидентами винятково в песимістичному ключі. Значний пласт їхньої лірики утверджує оптимістичну версію екзистенційної проблематики. На поруйнованій горизонталі відтвореного ними національного та особистого покаліченого світу змагається, протидіє їй духовна вертикаль, що оприявнює віталістичну концепцію буття. Суб'єктна сфера дисидентської лірики маніфестує дієву позицію авторського «Я», здатного протистояти усім життєвим перепонам. Так, ліричний персонаж М. Руденка, торуючи камінний шлях «до власного “я”, до глибинної суті» [Руденко 1991, с. 183], продирається «крізь цеглу, / Власне тіло залишивши наглядчам», і рефлексує свої почуття, «спримостивши папір на тюремній стіні» [Руденко 1991, с. 243] (цегла тут семантизує один із значеневих кодів символічного образу каменю). В. Стус у своєму протистоянні абсурдному змертвілому світу використовує метафоричний образ гори як семантичний маркер лейтмотиву камінності у значенні міцності, нездоланності. Віталістичну концепцію, увиразнену мотивом зв'язку людини з рідною землею, поет передає через смислові ресурси образу гори як семантичного варіанта каменю й античного образу Антея, котрий віддавна виступає універсальним символом наснаги й сили: «*Бо дибиться Гора Терпіння. Під нею – / умри і встань, повержений Антею*» [Стус 1990, с. 140]. Ліричний суб'єкт лірики О. Різниченка за всяку ціну намагається «знайти дорогу до життя» (М. Шлемкевич), як і всі в'язні сумління: «*... знов Камінь чавить наші лави / і треба знов за ним іти!*» [Різниченко 1993, с. 37]. Подібні життєствердні інтонації звучать і у віршах Ю. Литвина («*Я готовий зуби стиснуть / І троцисти голіруч / На шляху змагань каміння, / Доки буде кров кипіти. / Мозок-нерв хай вторить бурі!*» [Литвин 2009, с. 75]), Ігоря Калинця («*Скинемо каменю чари, які нас тиснуть / зненавистю все просмалять наші вічі...*» [Калинець 2004, с. 50]), І. Сокульського

(«... земля заховалась у камінь, / мій крик заховався у камінь ... / Боєм – вхопившись за камінь, / далі живу!») [Сокульський 2010, с. 23].

Наскрізний у дисидентській поезії образ каменю символізує ідею стоїцизму та незламності духу, свободи й філософського сенсу екзистенційного та реального буття і окремої людини, й нації загалом. У дисидентській ліриці різні модифікації образу каменю наділені тими магічними властивостями, що у народній свідомості впродовж століть «зумовлювалося його твердістю, міцністю, довговічністю» [Войтович, с. 219]. Так, у ліриці Т. Мельничука «*камінь до каменя тулиться / обдивляється щоб зрозуміти / не похитнутись / а якщо можна / зберегти незалежність*» [Мельничук 2003, с. 164]. Ліричний персонаж циклу «Кам'яний вітряк» Ігоря Калинця в символічному образі вітру «... зі скелі подобизну / висік вселився у неї та й / каже буду тепер духом каменю...» [Калинець 2004, с. 221]. «*Камінь козацького духу*» апологетизує у своїй ліриці І. Сокульський [Сокульський 2010, с. 27].

Позитивною семантикою наділяє символічний образ «каменю, що воскрес», Ірина Калинець. Вона вдається до християнської символіки, у якій через камінь персоніфіковано постать Ісуса Христа («кам'яна твердиня», «камінь живий», «духовний камінь» тощо) [Словник 1997]. Ідучи за біблійною традицією, поетка передає рятівну смерть Сина Божого в образі кам'яного хреста як символу перемоги життя над смертю. У цьому плані образ каменю символізує життєствердне, творче начало буття. Оприявнюючи індивідуальні модуси текстуалізації образу каменю, Ірина Калинець закодує його глибинні сенси в алегоричні художні конструкції, інтерпретуючи цей часто вживаний митцями різних поколінь прецедентний образ як символ призначення митця, його індивідуального чину. Симптоматичним щодо сказаного є вірш «Хачкар», присвячений вірменському дисиденту Паруйрові Айрикяну. Атмосфера тексту наснажена духом непокори, змістові ж параметри чину жертвовності передаються через органічний синтез символів різного походження: «*Дому твого свічадо – / непокорений хрест / сповнив око сльозою... / Сохрани і зігрий, / дай залишитись словом / на камінні твоїм!*» [Калинець 2012, т. 1, с. 164]. Символічною є пов'язана з образом каменю назва вірша. Хачкар – різновид вірменських пам'ятників, міцна кам'яна стела з різьбленим зображенням хреста, що встановлюється при дорогах, монастирях, всередині й на фасадах храмів. Цей вірш ілюструє здатність поетки оприявнювати символічний код авторського повідомлення водночас кількома образними структурами (асоціаціями, ремінісценціями, алюзіями тощо). Так, у цитованих рядках, крім художнього осмислення «камінної суті» символу, здійснено ідейну та сюжетну трансформацію відомої з християнської ексегетики теофанії каменю. Шукаючи символічний сенс в образі каменю за асоціативним принципом, відсилають реципієнта до Святого Письма й інші дисиденти (Т. Мельничук: «*Хрест кам'яний несе / Христова любов*» [Мельничук 2003, с. 65]).

Знаковість і багатомірність образу каменю в дисидентському дискурсі узагальнює Леся Степовичка. Аналізуючи лірику І. Сокульського, вона, зокрема, зазначає, що цей образ «символізує у своїй амбівалентності такі неперепутні істини, як твердість, незламність козацького духу, незнищенність, вічність українських духовних первнів, постає джерелом поетичної наснаги» [Степовичка Леся 2021, с. 105]. В означеному ракурсі репрезентована поезія Ірини Калинець семантична структура образу каменю, що пов'язана з якостями твердості й надійності, довговічності й незнищенності, оприявнює візію історії українського народу, актуалізуючи національну пам'ять. У віршовому постванні «До автора “Слова о полку Ігоревім”» поетка стверджує, що «*на прапросторищах століть / наш знак камінний це стоїть*»» [Калинець 2012, т. 1, с. 117]. Істотно, що художньо окреслена історіософська візія визначає й ідейно-тематичні доміанти наукових розвідок Ірини Калинець. Із цитованими вище поетичними рядками співзвучні її студії над «Словом о полку Ігоревім». Базуючи свої висліди на розвідках компетентних дослідників (передовсім, М. Грушевського), вона переконує, що «Слово» є «виразно давньоукраїнським твором, засвідчуючи, що філософська та поетична думка Русі зростала на власному корінні» [Калинець 2012, т. 4, с. 227].

Охоплюючи широкий спектр алюзій та асоціацій, пов'язаних із проблемою національної пам'яті, Ірина Калинець синтезує універсальний образ каменю із національно-культурно семантикою флористичної символіки: «... *чи це цвітуть на Україні / ласкаві соняхи й євшан / це пробивається крізь камінь?*» [Калинець 2012, т. 1, с. 103]. Образ полину та його тюркського лексичного аналога «євшан» у межах асоціацій із гірким присмаком і, водночас, магічною силою зцілення використовується для ефектності ролі оксиморону, що в її ліриці формує смислове поле амбівалентного образу Батьківщини: «*І Україна – мій полин*» [Калинець 2012, т. 1, с. 106]. Символ полину, як відомо, один із стрижневих в українському фольклорі. Він також «супроводжує нашу історію та культуру, починаючи від легенди про євшан-зілля, донесеної до нас Галицько-Волинським літописом» [Льницький 2016, с. 237]. Логікою флористичної символіки фольклорної генези як маркером одухотворення природи структуровано екзистенційний вимір художнього світу лірики Ірини Калинець, що рельєфно прочитується у суб'єктній сфері тексту. Особливим чином це стосується наскрізного образу євшану: «*Я єсмь євшан і суть моя гірка. / Скорботно злилось в ній минуле. І прийдешиє, / настояє на крові і віках...*» [Калинець 2012, т. 1, с. 58]. (Флористична символіка в художньому осмисленні поетки, як зазначалося вище, проаналізована нами у спеціальній публікації [Райбедюк 2022]).

Цікавим аспектом творчої практики Ірини Калинець є художнє освоєння фольклорно-міфологічного наративу. Про це свідчить нове буття в її авторському тексті багатій символіки астрального культу. У її ліриці цей образно-символічний ряд багатий, ходи думки – вельми оригінальні, незужиті, що оприя-

являють, з одного боку, традиційні версії персоніфікованих образів («танцює сонце»; «гаснуть зорі»; «хитається місяць»), а з іншого – демонструють побудовані на синестезії відчуттів художні інсталяції («сонця ризи пурпурові»; «литаври місяця»; «зоряна музика»). Образну систему поетки рельєфно генерує також символічне значення вогню як могутньої очисної субстанції матеріального і духовного світу: «Весь повен світ, як на долоні, / вогнем ясним торкнувся скроні» [Калинець 2012, с. 141]. У художній трансформації цього образу синтезовано його язичницьке трактування як творчої світопороджуючої сили й водночас репрезентовано християнські інтерпретаційні моделі, оприявлені найчастіше образом свічки та його інваріантами («Догоряють свічки трійцями-трійцями. / Кожен вогник – благання. Кожен вогник – ім'я» [Калинець 2012, с. 137]. Фіксуємо засвоєння мисткинею й інших міфопоетичних канонів, в основі яких лежать багаті символічні структури, виявлення яких у її авторських версіях потребує не одного окремого спеціального дослідження.

Висновки. Аналіз художнього доробку Ірини Калинець актуалізує в межах порушеної наукової проблеми низку нерозв'язаних питань, дотичних до декодування літературного тексту загалом і авторського тексту поетки зокрема. Багаторівневість сенсів її художнього світу значною мірою узалежнена від біографічних чинників і дисидентської етики буття. Здебільшого ці сенси закодовані в символіч-

ній канві ліричної сюжеттики її творів і оприявлені розмаїттям контекстуально-варіативних моделей трансформації символічного коду різних горизонтів сприйняття й текстуалізації. Одну зі стрижневих ознак ідіостилі поетки структурують наскрізні образи-символи різної генези, широкого спектру асоціативних розгалужень, семантичних значень і смислових валентностей. Із-посеред багатьох значеннєвих кодів символіки Ірини Калинець виокремлюється своєю частотністю, художньою довершеністю та поліасоціативністю амбівалентний образ каменю, що функціонує в типологічному річизі дисидентської лірики як символ універсальності й водночас як ознака деструктивності абсурдного світу. Воднораз Ірині Калинець властиве створення індивідуально-авторських образних структур шляхом трансформації загальноживаної (насамперед, біблійної) і національної символіки, що забезпечує її текстам ефект естетичного багатоголосся, ілюструє унікальну здатність творчо реалізувати символічний код авторського повідомлення. Наукове осмислення й детальна характеристика художніх символів (вогню, свічка, євшан, калина, сонях, сонце, зоря, місяць, сльоза, дорога тощо) у ліриці Ірини Калинець у поєднанні з іншими структуротвірними чинниками авторського тексту сприятимуть конкретизації специфіки її поетичного голосу не тільки в дисидентському контексті, але й у загальній палітрі українського красного письменства.

Література

1. Віват Г. Семантика образу-символу каменю в поезії Ігоря Калинця. *Вісник Черкаського університету. Серія: Філологічні науки*. 2012. Вип. 40 (253). С. 76–79.
2. Войтович В. Українська міфологія. Вид. 2-ге, стереотип. Київ: Либідь, 2005. 664 с.
3. Дзюба І. Різьбяр власного духу. Стус В. Під тягарем хреста. Львів: Каменяр, 1991. С. 3–20.
4. Дуркалевич В. Символічний код текстуального простору художньої прози І. Франка початку ХХ ст. *Studia Methodologica: науковий збірник*. Тернопіль: ТНПУ, 2005. Вип. 15. С. 52–57.
5. Дячишин Б. Думки Божого дерева: розмисли про поетичну книжку Ірини Калинець «Шлюб із полином». *Слово Просвіти*. 2018. Ч. 31. 2–8 серпня.
6. Ільницький М. Цілюща сила полинової гіркоті. *Українське літературознавство*. 2016. Вип. 81. С. 236–240.
7. Калинець І. Зібрання творів: у 2 т. Київ: Факт, 2004. Т. 1: Пробуджена муза. 417 с.
8. Калинець І. Зібрання творів: у 8-ми т. Львів: СПОЛОМ, 2012. Т. 4: Близьке і далеке: наукові розвідки. 376 с.
9. Калинець І. Повне зібрання творів: у 8-ми т. Львів: СПОЛОМ, 2012. Т. 1: Шлюб із полином: поезія. 232 с.
10. Коцюбинська М. Мої обрії: в 2 т. Київ: Дух і літера, 2004. Т. 2. 386 с.
11. Литвин Ю. На лезах блискавок: поезії, статті, звернення, заяви, спогади, документи, листи. Київ: Видавництво імені Олени Теліги, 2009. 496 с.
12. Літературознавча енциклопедія: у 2 т. / упоряд. Ю. І. Ковалів. Київ: ВЦ «Академія», 2007. Т. 2. 608 с.
13. Маринович М. In Memoriam. Пасіонарія: поетеса і дисидентка Ірина Калинець. URL: <https://www.istpravda.com.ua/columns/501b3e299d5ba/> (дата звернення: 28. 03. 2023).
14. Мельничук Т. Твори: у 3 т. Коломия: Вік. Т. 2: Поезії, 2003. 256 с.
15. Осадчий М. Передмова. Калинець І. Шлюб із полином: поезія. Львів: СПОЛОМ, 2012. Т. 1. С. 7–11.
16. Райбедюк Г. Духовний простір лірики Ірини Калинець. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія*. 2022. Вип. 1 (47). С. 92–100.
17. Райбедюк Г. Національно-культурна семантика флористичної образності лірики Ірини Калинець. «Співи землі: біологія та екологія в літературі та культурі»: матеріали міжнародної наукової конференції (22–23. 09. 2022 р.). Бердянськ: БДПУ, 2022. С. 208–211.
18. Райбедюк Г. Невільничка лірика Ірини Калинець: текст і біографічний претекст. *Філологічні діалоги: збірник наукових праць*. Ізмаїл: РВВ ІДГУ, 2021. Вип. 8. С. 78–88.
19. Різниченко О. Терновий вогонь: поезії. Київ: Український письменник, 1993. 135 с.

20. Руденко М. Поезії. Київ: Дніпро, 1991. 413 с.
21. Салига Т. Свічник загас ... І зяясніє знову... // Калинець І. Шлюб із полином: поезія. Львів: СПОЛОМ, 2012. Т. 1. С. 215–226.
22. Салига Т. Шлюб із полином (Слово у 75-ту річницю від дня народження Ірини Калинець). *Українське літературознавство*. 2016. Вип. 81. С. 250–253.
23. Салига Т. «Щоб не назвав нас ніхто пришельцями на рідній землі...». *День*. 2010. 08 грудня.
24. Сапеляк С. Тривалий рваний зойк: поезії. Київ: Радянський письменник, 1991. 189 с.
25. Світличний І. Серце для куль і для рим: Поезії. Поетичні переклади. Літературно-критичні статті. Київ: Радянський письменник, 1990. 581 с.
26. Словник символів / уклад. Потапенко О. І., Дмитренко М. К., Потапенко Г. І. та ін. Київ: Народнознавство, 1997. 156 с. URL: <https://textarchive.ru/c-1833001-pall.html> (дата звернення: 07. 02. 2023).
27. Сокульський І. Лірика: вибрані поезії. Дніпропетровськ: Ліра, 2010. 316 с.
28. Соловей Е. Українська філософська лірика: навчальний посібник із спецкурсу. Київ: Юніверс, 1998. 368 с.
29. Степовичка Леся. Знакові художні субстанції поезії Івана Сокульського. Палітра слова й тексту Січеславщини: колективна монографія / за ред. В.П. Біляцької. Дніпро: Ліра, 2021. Вип. 2. С. 104–120.
30. Стус В. Дорога болю: поезії. Київ: Радянський письменник, 1990. 222 с.
31. Стус В. Твори: у 4 т. 6 кн. Львів: Просвіта, 1994. Т. 1. Кн. 1: Зимові дерева. Веселий цвинтар. Круговерть. 432 с.
32. Українка Леся. Вибране: Поезії. Поєми. Драматичні твори. Київ: Дніпро, 1977. 637 с.
33. Шкандрій М. В обіймах імперії: російська і українська літератури новітньої доби / пер. П. Тарашук. Київ: Факт, 2004. 496 с.

References

1. Vivat H. (2012) Semantyka obrazu-symvolu kameniu v poezii Ihoria Kalyntsia [Semantics of Image-symbol of a Stone in Ihor Kalynets Poetry]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seriya: Filolohichni nauky*. Vyp. 40 (253). S. 76–79 [in Ukrainian].
2. Voitovych V. (2005) Ukrainska mifolohiia [Ukrainian Mythology]. Vyd. 2-he, stereotyp. Kyiv: Lybid. 664 s. [in Ukrainian].
3. Dziuba I. (1991) Rizbiar vlasnoho dukhu [Carver of its Own Spirit]. Stus V. *Pid tiaharem khresta*. Lviv: Kameniar. S. 3–20 [in Ukrainian].
4. Durkalevych V. (2005) Symvolichnyi kod tekstualnoho prostoru khudozhnoi prozy I. Franka pochatku KhKh st. [Symbolic Code of the Textual Space of I. Franko's Artistic Prose in 20 th Century Beginning]. *Studia Methodologica: naukovyi zbirnyk*. Ternopil: TNPU. Vyp. 15. S. 52–57 [in Ukrainian].
5. Diachyshyn B. (2018) Dumky Bozhoho dereva: rozmysly pro poetychnu knyzhku Iryny Kalynets «Shliub iz polynom» [Thoughts of God's Tree: Reflections on Iryna Kalynets' Poetic Book «Marriage With Wormwood»]. *Slovo Prosvity*. Ch. 31. 2–8 serpnia [in Ukrainian].
6. Ilnytskyi M. (2016) Tsiliushcha syla polynovoi hirkoty [Healing Power of Wormwood Bitterness]. *Ukrainske literaturoznavstvo*. Vyp. 81. S. 236–240 [in Ukrainian].
7. Kalynets I. (2004) Zibrannia tvoriv [Collection of Works]: u 2 t. Kyiv: Fakt. T. 1: Probudzhena muza. 417 s. [in Ukrainian].
8. Kalynets I. (2012) Zibrannia tvoriv [Collection of Works]: u 8-my t. Lviv: SPOLOM. T. 4: Blyzke i daleke: naukovi rozvidky. 376 s. [in Ukrainian].
9. Kalynets I. (2012) Povne zibrannia tvoriv [Complete Collection of Works]: u 8-my t. Lviv: SPOLOM. T. 1: Shliub iz polynom: poeziia. 232 s. [in Ukrainian].
10. Kotsiubynska M. (2004) Moi obrii [My Horizons]: v 2 t. Kyiv: Dukh i litera. T. 2. 386 s. [in Ukrainian].
11. Lytvyn Yu. (2009) Na lezakh blyskavok: poezii, statti, zvernennia, zaiavy, spohady, dokumenty, lysty [On the Lightning Blades: Poems, Articles, Appeals, Statements, Memories, Documents, Letters]. Kyiv: Vydavnytstvo imeni Oleny Telihy. 496 s. [in Ukrainian].
12. *Literaturoznavcha entsyklopediia* (2007) [Literary Encyclopedia]: u 2 t. / uporiad. Yu. I. Kovaliv. Kyiv: VTs «Akademii». T. 2. 608 s. [in Ukrainian].
13. Marynovych M. (2012) In Memoriam. Pasionariia: poetesa i dysyidentka Iryna Kalynets [In Memoriam. Passionate: Poet and Dissident Iryna Kalynets]. URL: <https://www.istpravda.com.ua/columns/501b3e299d5ba/> (data zvernennia: 28. 03. 2023) [in Ukrainian].
14. Melnychuk T. (2003) Tvory [Works]: u 3 t. Kolomyia: Vik. T. 2: Poezii. 256 s. [in Ukrainian].
15. Osadchyi M. (2012) Peredmova [Foreword] // Kalynets I. *Shliub iz polynom: poeziia*. Lviv: SPOLOM. T. 1. S. 7–11 [in Ukrainian].
16. Raibediuk H. (2022) Dukhovnyi prostir liryky Iryny Kalynets [Spiritual Space of Iryna Kalynets Lyrics]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriya: Filolohiia*. Vyp. 1 (47). S. 92–100 [in Ukrainian].
17. Raibediuk H. (2022) Natsionalno-kulturna semantyka florystychnoi obraznosti liryky Iryny Kalynets [National-cultural Semantics of the Floral Imagery in Iryna Kalynets Lyrics]. «*Spivy zemli: biolohiia ta ekolohiia v literaturi ta kulturi*»: materialy mizhnarodnoi naukovoï konferentsii (22–23. 09. 2022 r.). Berdiansk: BDPU.

S. 208–211 [in Ukrainian].

18. Raibediuk H. (2021) Nevilnycha liryka Iryny Kalynets: tekst i biohrafichniy pretekst [Slave Lyrics of Iryna Kalynets: Text and Biographical Pretext]. *Filolohichni dialogy: zbirnyk naukovykh prats*. Izmail: RVV IDHU. Vyp. 8. S. 78–88 [in Ukrainian].

19. Riznychenko O. (1993) Ternovyi vohon: poezii [Thorn Fire: Poems]. Kyiv: Ukrainskyi pysmennyk. 135 s. [in Ukrainian].

20. Rudenko M. (1991) Poezii [Poems]. Kyiv: Dnipro. 413 s. [in Ukrainian].

21. Salyha T. (2012) ... Svichnyk zahas ... I zaiasniie znovu... [...Candlestick Extinguished... And it will Clear Again...]. *Kalynets I. Shliub iz polynom: poeziia*. Lviv: SPOLOM. T. 1. S. 215–226 [in Ukrainian].

22. Salyha T. (2016) Shliub iz polynom (Slovo u 75-tu richnytsiu vid dnia narodzhennia Iryny Kalynets) [Marriage with Wormwood (Speech on the 75th Anniversary of Iryna Kalynets Birth)]. *Ukrainske literaturoznavstvo*. Vyp. 81. S. 250–253 [in Ukrainian].

23. Salyha T. (2010) «Shchob ne nazvav nas nikhto prysheltsiamy na ridnii zemli...» [«So That no One Calls Us Aliens in Our Native Land»]. *Den*. 08 hrudnia [in Ukrainian].

24. Sapeliak S. (1991) Tryvalyi rvanyi zoik: poezii [Long Staccato Scream: Poems]. Kyiv: Radianskyi pysmennyk. 189 s. [in Ukrainian].

25. Svitlychnyi I. (1990) Sertse dlia kul i dlia rym: Poezii. Poetychni pereklady. Literaturno-krytychni statti [A Heart for Balls and Rhymes: Poetry. Poetic Translations. Literary and Critical Articles]. Kyiv: Radianskyi pysmennyk. 581 s. [in Ukrainian].

26. Slovnyk symvoliv [Dictionary of Symbols] / uklad. Potapenko O.I., Dmytrenko M.K., Potapenko H.I. ta in. (1997) Kyiv: Narodoznavstvo. 156 s. URL: <https://textarchive.ru/c-1833001-pall.html> (data zvernennia: 07.02.2023) [in Ukrainian].

27. Sokulskyi I. (2010) Liryka: vybrani poezii [Lyrics: Selected Poems]. Dnipropetrovsk: Lira. 316 s. [in Ukrainian].

28. Solovei E. (1998) Ukrainska filosofska liryka: navchalnyi posibnyk iz spetskursu [Ukrainian Philosophical Lyrics: Study Guide for a Special Course]. Kyiv: Yunivers. 368 s. [in Ukrainian].

29. Stepovychka Lesia (2021) Znakovi khudozhni substantsii poezii Ivana Sokulskoho [Iconic Artistic Substances of Ivan Sokulsky's Poetry]. *Palitra slova y tekstu Sicheslavshchyny: kolektyvna monohrafiia / za red. V. P. Biliatskoi*. Dnipro: Lira. Vyp. 2. S. 104–120 [in Ukrainian].

30. Stus V. (1990) Doroha boliu [Road of Pain: Poems]: poezii. Kyiv: Radianskyi pysmennyk. 222 s. [in Ukrainian].

31. Stus V. (1994) Tvory [Works]: u 4 t. 6 kn. Lviv: Prosvita. T. 1. Kn. 1: Zymovi dereva. Veselyi tsvyntar. Kruhovert. 432 s. [in Ukrainian].

32. Ukrainka Lesia (1977) Vybrane: Poezii. Poemy. Dramatychni tvory [Selected: Poetry. Poems. Dramatic Works]. Kyiv: Dnipro. 637 s. [in Ukrainian].

33. Shkandrii M. (2004) V obiimakh imperii: rosiiska i ukrainska literaturny novitnoi doby [In the Empire Arms: Russian and Ukrainian Literature of the Modern Era] / per. P. Tarashchuk. Kyiv: Fakt. 496 s. [in Ukrainian].

SYMBOLIC CODE OF IRYNA KALYNETS LYRICS: TEXT AND CONTEXT

Abstract. In the article, we analyze the integral and type-differentiating characteristics of Iryna Kalynets's creative self-expression within individual aesthetics limits and in poetry context of literary dissidence prominent representatives in the period of 1960–80s. We investigate her lyrics determinism by existentialism ideas, specify artistic system dependence on the dissident being ethics and biographical realities. We find out that the multi-level meanings of prison camp lyrics artistic space are largely encoded in the symbolic canvas of their poems. We choose Iryna Kalynets author's text as the starting interpretation point, through which we explore the symbolic codes of her artistic thinking. We identify contextually variable models of symbolism that are pervasive in the poet's lyrical narrative. We focus the main attention on the characteristics of dominant semantic spectrum in her artistic world of symbolic image of the stone, inspired by dissident position steadfastness regarding the totalitarian regime. We reveal the functionality and aesthetic expediency of the images and motifs of «stone» spectrum for establishing the pathos of stoicism immanent for the intentional world of dissidents. We prove that in the poet's poems, image of stone functions in the typological realm of dissident lyrics in its ambivalent meaning – from universality symbol to absurd world sign of the destructiveness. As a result of our research, we conclude that the symbolic code of author's message in the artistic discourse of Iryna Kalynets manifests itself in several figurative structures (associations, reminiscences) and synthesizes the commonly used content symbol load with biblical and national-cultural symbolism semantics of various etiologies.

Keywords: Iryna Kalynets, dissident poets, lyrical narrative, image-symbol, stone, associative field, semantics, dominant, existentialism.

© Райбедюк Г., 2023 р.

Галина Райбедюк – кандидат філологічних наук, професор, докторантка кафедри української літератури Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, Київ, Україна; raibedyuk@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0001-8984-5496>.

Halyna Raibedyuk – Candidate of Philology, Professor, Doctoral Student of the Department of the Ukrainian Literature of Mykhaylo Drahomanov Ukrainian Pedagogical University, Kyiv, Ukraine; raibedyuk@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0001-8984-5496>.